

Yttrande

Datum 2023-10-26
Klassificering 1.5.2
Dnr RAÄ-2023-2252

Ert datum 2023-09-04
Er beteckning 4888/2023

Avdelning Kulturmiljöavdelningen
Enhet Enheten för
bebyggelseutveckling

Yttrande gällande överklagan av länsstyrelsen i Västmanlands läns beslut om upphävande av detaljplan för Njord 8 m. fl, Västerås kommun

Sammanfattning

Riksantikvarieämbetet anser att den antagna detaljplanen riskerar att påtagligt skada riksintresset Västerås [U 24] i form av dess uttryck "Modernistiska offentliga och kontorsbyggnader av hög arkitektonisk kvalitet" samt "verkstads- och kontorsbyggnader inom ASEAs tidigare kvarter Ottar och Mimer". Tillsammans med tidigare antagna och långt framskridna detaljplaner uppstår en kumulativ skada som Riksantikvarieämbetet bedömer riskerar medföra att riksintresset skadas påtagligt.

Ärendet

Västerås kommun har antagit ovan rubricerade detaljplan gällande en påbyggnad på en befintlig byggnad, den så kallade Forumbyggnaden. Den kommer delvis att rivas och ersättas med en ny byggnadskropp vars gestaltning fångar upp karaktärsdrag från den bevarade äldre delen och kläs med fasadtegel från den rivna byggnadsdelen. Påbyggnaden uppförs med andra material och ges en kontrasterande utformning.

Länsstyrelsen har upphävt planen med motiveringen att den föreslagna byggnadens övre parti i två våningar med anslutning, tre våningar enligt plankartan, kommer att medföra påtaglig skada på riksintressets uttryck centrum och industrisamhällets stadsbyggande genom den verkan påbyggnadens höjd, volym och utformning har på riksintresset. Länsstyrelsen framhåller också att hela Forumbyggnaden är särskilt värdefull och därmed omfattas av förvanskningförbudet. Vidare anför man att den föreslagna påbyggnaden riskerar att leda till kumulativ skada på riksintresset genom att flera andra detaljplaner med hög bebyggelse som påverkar stadslandskapet är antagna eller står inför antagande.

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se

Org.nr 202100-1090
Bankgiro 5052-3620

Utöver handlingarna som Boverket har översänt har Riksantikvarieämbetet även tagit del av *Översiktsplan 2026 med utblick mot 2050*, revidering antagen av kommunfullmäktige 2017-12-07.¹

Riksantikvarieämbetet yttrar sig i egenskap av expertmyndighet gällande kulturmiljöer. Detta yttrande grundar sig på bedömningar av planförslagets konsekvenser på riksintresset Västerås [U 24] som det framträder i handlingar samt på bedömningar som Riksantikvarieämbetet har gjort vid platsbesök i Västerås den 28 september 2023. Förutom planområdet besökte Riksantikvarieämbetet även Djäkneberget.

Bakgrund

Det aktuella området är beläget i centrala Västerås i anslutning till olika generationer av kontorsbyggnader uppförda för ASEA 1919, 1939 och 1959. Den byggnad som enligt planförslaget ska byggas på uppfördes av ASEA 1969 och användes ursprungligen som matsal samt utställnings- och utbildningslokal. Den är belägen mitt emot Melkerkontoret, på andra sidan av ASEA-torget. På fastigheten uppfördes 1990 Västerås kongress och 1999 slogs de två byggnaderna samman. 2002 invigdes Västerås konserthus som länkades samman med Forumbyggnaden, bland annat genom en påbyggnad.

Den nu aktuella planen innebär att den befintliga byggnaden byggs på. Höjderna trappar upp från drygt 20 m. närmast Vasaparken till knappt 50 m. vid korsning Kopparbergsvägen-Munkgatan. Tillbyggnaden ska ges en modern utformning som enligt plankartans generella egenskapsbestämmelser och information ska vara av hög arkitektonisk kvalitet och samspela med den befintliga bebyggelsemiljöns kulturmiljövärden. Gestaltning av husets entrévåningar ska enligt utformningsbestämmelse F4 inspireras av platsens byggnadstradition genom användning av tegel.

Motiveringen till riksintresseområdet Västerås [U 24] lyder:

Stadslandskap med stadsmiljöer präglade av medeltida strukturer, regleringen under 1600-talet, industrisamhällets stadsbyggande främst i form av industrimiljöer, bostadsområden och samhällsservice från ca 1880-tal – 1940-tal, centrumområde som visar modernismens centrumomvandling från ca 1950-tal – 1970-tal samt av betydelsen som stiftsstad, skolstad och residensstad.

¹ Översiktsplan Västerås *Översiktsplan 2026 med utblick mot 2050*, revidering antagen av kommunfullmäktige 2017-12-07. [ÖP2026 reviderad 171207.indd \(vasteras.se\)](#), hämtad 2023-10-06.

Relevanta uttryck är:

Centrumområde med enhetlig modernistisk bebyggelse från 1950–1970-talen, konstnärlig utsmyckning inom och intill byggnaderna, stora varuhus med gallerior och parkeringshus som en del av det modernistiska idealet samt trafikseparering med tunnelsystem under centrumkärnan som gett möjlighet till torgbildningar för folkliv och kulturarenor. Modernistiska offentliga och kontorsbyggnader av hög arkitektonisk kvalitet så som Melkerkontoret med dess enhetliga och modernistiska glasfasad, Västerås stadshus med strama stenfasader och karaktäristiskt klocktorn, Västerås stadsbibliotek med tegelfasader och mosaikkonst samt polishuset med dess repetitiva betongfasader.

/.../

Verkstads- och kontorsbyggnader inom kvarteren Ottar och Mimer. ASEA:s huvudkontor i nationalromantisk tegelarkitektur och höga klocktorn som utgör ett landmärke för staden. Mimerverkstaden som anspelar på nationalromantiska ideal med tegel i fasaden och även uppvisar moderna arkitektoniska strömningar genom dess stålbalsskonstruktion och stora öppna ytor.

I översiktsplanen *Översiktsplan 2026 med utblick mot 2050* anges att den befintliga bebyggelsens värden ska tas tillvara och vara en tillgång vid omvandling och komplettering samt att identitetsskapande byggnader, parker och andra miljöer ska respekteras vid utveckling och förnyelse.² Översiktsplanen anger även riktlinjer för hur stadens identitet ska förstärkas och utvecklas vilket bland annat ska ske genom att identitetsskapande byggnader, parker och andra miljöer visas respekt och ges en ökad betydelse. Ett karaktärsdrag är att stadsbebyggelsen avtecknar sig i landskapet genom torn med starkt symbolvärde där Domkyrkan, ASEA-tornet, stadshustornet och Skrapan tillhör stadens siluett.³ Riksantikvarieämbetet anser att skrivningarna i översiktsplanen avseende detta tillgodoser riksintressets motivering och uttryck.

Bedömning och synpunkter gällande påverkan på riksintressets uttryck

ASEA har haft en stor påverkan på Västerås stad och dess utveckling under 1900-talet; företaget har även nationell och internationell betydelse som ett av de stora svenska industriföretagen. Företagets ställning i Västerås under rekordåren manifesterar sig i ASEA-torget och de två karaktärsbyggnaderna från denna tid, Melkerkontoret och Forumbyggnaden, som ramar in ASEA-torget i öster och väster.

² Översiktsplan Västerås *Översiktsplan 2026 med utblick mot 2050*, revidering antagen av kommunfullmäktige 2017-12-07. [ÖP2026 reviderad 171207.indd \(vasteras.se\)](#), hämtad 2023-10-06, sid. 25ff.

³ a.a. sid 52

Forumbyggnaden hör samman med de övriga byggnader som ASEA i olika skeden under 1900-talet lät uppföra i kvarteren Ottar, Mimer och Melker. Den ingår således i riksintressets motiv gällande "industrisamhällets stadsbyggande främst i form av industrimiljöer, bostadsområden och samhällsservice från ca 1880-tal -1940-tal, centrumområde som visar modernismens centrumomvandling från ca 1950-tal – 1970-tal".

Riksantikvarieämbetet bedömer att ett genomförande av planförslaget skulle leda till att Forumbyggnaden tappar i betydelse genom att den får karaktären av en sockel till den betydligt större påbyggnaden. Sambandet med Melkerkontoret och de övriga ASEA-byggnaderna runt torget kommer därmed att försvagas och Forumbyggnadens funktion och koppling till ASEA blir svårare att avläsa och förstå. Forumbyggnaden är enligt Riksantikvarieämbetet, i sin helhet att betrakta som en särskilt värdefull byggnad enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen (2010:900). De tillbyggnader som redan har skett, kongressbyggnaden och konserthuset, har adderats till den ursprungliga byggnaden på ett sätt som inte påtagligt förändrar dess karaktär och avläsbarhet på det sätt som den nu aktuella påbyggnaden skulle göra.

Den planerade påbyggnaden ges en höjd som motsvarar Melkerkontorets och en utformning som riskerar att konkurrera med Melkerkontoret.

Riksantikvarieämbetet anser därför att planförslaget kommer att förvanska det riksintressanta uttrycket "Modernistiska offentliga och kontorsbyggnader av hög arkitektonisk kvalitet såsom Melkerkontoret med dess enhetliga och modernistiska glasfasad". Enligt Riksantikvarieämbetets handbok *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken* innebär förvanskning att uttryck kan finnas kvar men förändras så att de inte längre tillräckligt tydligt återspeglar det riksintressanta kulturhistoriska sammanhanget.⁴ Riksantikvarieämbetets bedömning är att ett förverkligat planförslag skulle medföra sådan förvanskning och att påtaglig skada på riksintresset därmed skulle uppstå.

Riksantikvarieämbetet anser vidare att den föreslagna byggnadens högsta parti kommer att påtagligt skada riksintressets uttryck "verkstads- och kontorsbyggnader inom ASEA:s tidigare kvarter Ottar och Mimer" genom att påbyggnaden i vyer från Djäkneberget kommer att höja sig över den befintliga

⁴ *Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken, Handbok* (2014) Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

byggnadshöjden vid ASEA-torget och därmed konkurrera med Ottartornet, det höga klocktornet vid ASEA:s huvudkontor, som utgör ett av uttrycken för riksintresset.

Stadssiluetten utgör inte ett uttryck för riksintresset Västerås (U24).

Riksantikvarieämbetet anser, i likhet med den riksintresseanalys som i december 2022 togs fram på uppdrag av Västerås kommun⁵, att de högre byggnader som anges som uttryck för riksintresset är väsentliga för att kunna uppleva och förstå riksintressets värden och uttryck visuellt eftersom de utgör tydliga uttryck för stadens framväxt. Riksintresset är känsligt för åtgärder som skymmer eller överordnas dem i vyer från Djäkneberget. Riksantikvarieämbetet bedömer att påbyggnaden på Forum kommer att bryta den relativt jämnhöga bebyggelsen om 2–6 våningar i centrum där endast ett fåtal byggnader bryter den jämna bebyggelseskalan. Riksantikvarieämbetet utgår från att nämnda effekt sannolikt kommer att förstärkas i mörker, när de uppglasade bostadsvåningarna ovanpå Forumbyggnaden genom sin ljusverkan kommer att påverka stadsbilden runt Asea-torget. Det saknas illustrationer som vederlägger nämnda antagna effekt. Därmed strider också förslaget mot skrivningar och riktlinjer i översiktsplanen.

Riksantikvarieämbetet bedömer att påtaglig skada inte uppstår på uttrycket som anger "Centrumområde med enhetlig modernistisk bebyggelse från 1950–1970-talen, konstnärlig utsmyckning inom och intill byggnaderna, stora varuhus med gallerior och parkeringshus". Förståelsen och upplevelsen av det modernistiska centrum kommer att påverkas av den planerade tillbyggnaden men inte i sådan grad att påtaglig skada uppstår eftersom landskapet i form av den lokala stadsbilden fortfarande kommer att vara avläsbart.

Vad gäller frågan om planförslaget riskerar att leda till kumulativ påtaglig skada på riksintresset gör Riksantikvarieämbetet följande bedömning. Tillsammans med tidigare antagna detaljplaner för Kopparlunden 2021 och den pågående detaljplanen för Resecentrum anser Riksantikvarieämbetet att den nu aktuella detaljplanen för Njord 8 kommer att medföra en sammantagen markant upptrappning av bebyggelsehöjderna i centrala Västerås. En skalförskjutning i höjddled kan innebära att stadslandskapets berättelse blir svårare att utläsa. Nya volymer riskerar att dölja eller minska betydelsen av flera av riksintressets karaktärsbyggnader som därigenom inte längre kommer att utgöra landmärken i

⁵ *Riksintresset Västerås U24: Fördjupad analys*, Norkonsult (2022-12-20)

stadens siluett. Det saknas genomarbetade vyer som visar den samlade effekten av dessa projekt, men Riksantikvarieämbetet bedömer att risken för påtaglig skada ökar när ytterligare hög bebyggelse sannolikt kan komma att uppföras i stadens centrala delar. Den tydlighet och särställning i stadsbilden som de riksintressanta höga karaktärsbyggnaderna i form av bland annat Ottartornet och Stadshustornet har kommer att försvagas på ett sådant sätt att påtaglig skada riskerar att uppstå.

Detta beslut har fattats av riksantikvarien Joakim Malmström efter föredragning av utredaren Eva Dahlström Rittsél. Även överantikvarien Susanne Thedéen, chefsjuristen Maria Westergren, avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa, enhetschefen Christian Runeby och utredaren Ebba Gillbrand har varit med om den slutliga handläggningen.

Beslutet signeras digitalt och saknar därför underskrifter.